

Nenad Gajić

SLOVENSKA MITOLOGIJA

BOGOVI * DEMONOLOGIJA * MITSKA MESTA * MAGIJSKI RITUALI

Laguna

Copyright © 2011 Nenad Gajić
Copyright © 2021 ovog izdanja, LAGUNA

Ilustracija na naslovnoj strani:
Zoran Milenković

Ilustrovali:

*Nemanja Mališ, Miloš Nicić, Aleksandar Lazarević, Dušan Marković,
Uroš Obradović, Goran Josić, Igor Lazarević, Lazar Kačarević, Slavko Simonović,
Zoran Milenković, Alen Radošević, Nemanja Stanković, Vladimir Matić Kuriljov,
Boris Radujko, Nenad Krstić, Milan Čolović, Aleksandar Bunčić, Dušan Božić, Žika Trifunović,
Ana Polanščak, Haris Vajagić, Miloš Miladinović, Bojana Milosavljević, Duško Bjeljac
i Dragan Ćirić*

*Za Vuka, koji prvo samo što nije,
a zatim već odavno jeste.*

SADRŽAJ

SLOVO NA POČETKU 11

I) O DREVNIM SLOVENIMA

Poreklo	15
Karike koje nedostaju	17
Slovenski jezici	20
Dvojina	21
Pismo	21
Religija	24
Slovenski panteon	24
Hrišćanstvo i stara vera	26
Običaji	29
Gostoprimstvo	29
Kumstvo i bratimstvo	30

II) BOGOVI

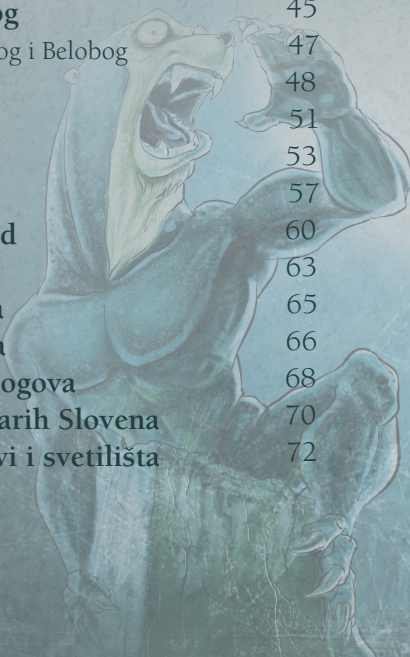
BOGOVI I NJIHOVI DVOJNICI	35
Svarog	37
Perun	40
Stribog	43
Crnobog	45
Crnobog i Belobog	47
Triglav	48
Veles	51
Dajbog	53
Jarovid	57
Svetovid	60
Vesna	63
Morana	65
Mokoša	66
Konji bogova	68
Idoli starih Slovena	70
Hramovi i svetišta	72

III) MITSKA MESTA

NEOBIČNA VEROVANJA	77
Gradišta i bavani	78
Groblja	79
Vodenice	81
Vilinsko kolo	82
Mostovi i raskršća	83
Jame i pećine	85
Raj i nav	86
Mitski toponimi	88
Vitor planina	88
Žutibor	89
Trojanov grad	90

IV) MAGIJA

O MAGIJI I ČAROBNAŠTVU	93
Činjarice	95
Alovitost	97
Vidovitost	98
Kamen	99
Hrast	101
Badnjak	
u božićnim običajima	102
Venac bilja	104
Zmajeva glava	106
Košulja od uroka	107
Voda	108
Nenačeta voda	109
Voda adžijazma	109
Voda sa nakovnja	110
Voda zaborava	110
Raskovnik	111
Proricanje sudbine	
i predviđanje budućnosti	113
Nemušti jezik	117
Imena od uroka i tabuisanje	119

V) MITSKA BIČA

KARAKTER	
SLOVENSkih MITSKIH BIČA	125
Aždaja	126
Ala	128
Anđeo	130
Bauk	132
Bes	133
Besomar	134
Vampir	135
Otkrivanje vampira i	
zaštita od njih	137
Poreklo vampira	138
Veščica	140
Veštac	142
Zaštita	
od veščica i veštaca	142
Vile	144
Vilinska lepota	147
Biljarice	
i Šumska majka	147
Samovile	
i Planinska majka	149
Vilenjaci	150
Vodenjaci	152
Vodeni duh	154
Vuk	156
Vučji dani	157
Vučje poreklo Slovena	160

Vukodlak	162
Div	164
Drekavci	167
Zmaj	169
Poreklo zmaja	171
Zmajev ognjeni dah	172
Zmajevitost	172
Zvezde padalice	175
Zmija	176
Zmijske noge, glava i srce	177
Konji u svetu mrtvih	179
Kućni duhovi	180
Lesnik	182
Mora	184
Navi	185
Patuljak (kepec)	187
Psoglav	189
Rusalke	190
Suđaje ili Suđenice	193
Talason	195
Todorci	196
Utvara	198
Čuma	200

O PISCU	203
----------------	-----

REČ IZDAVAČA	205
---------------------	-----

SLOVENSKA
MITOLOGIJA

SLOVO NA POČETKU

Knjiga koja je pred čitaocima nije bajka, iako u sebi ima mnogo bajkovitog. Nije ni enciklopedija pojmova, ni rečnik svega što krije živopisna mitologija naših slovenskih predaka. Ona ne pokušava da bude ni naučna, ni istorijska, ni kompletna studija, već samo jednostavno i svima prijemčivo delo, nastalo iz ljubavi.

Godinama sam istraživao dubine slovenske mitologije i čitao dela mnogih pametnih ljudi, koji su čitav život posvetili proučavanju ove teme. Od svakog sam zabeležio ponešto što sam smatrao zanimljivim, a neke stvari sam i lično čuo ili video. Iako je u meni tinjala strast da saznam što više, često sam ostajao razočaran jer su, bar naizgled, sve druge mitologije pronašle svoj put do sveta u mnogo prijemčivijoj

formi od slovenske. Zanimala me je samo suština, bez suvišnog ulaženja u nevažne detalje o tome ko je šta rekao, kada je to rekao ili gde se nešto desilo. Kako nisam bio opterećen potrebom da budem istoričar, mogao sam da dozvolim sebi da budem pripovedač. Tražio sam način da u sažetoj formi predstavim sve ono što se danas zna i pretpostavlja o čudnom, često surovom, ali uvek prelepom i misterioznom svetu starih Slovena.

Mitsku viziju ovog čudesnog sveta dopunili su likovnim predstavama umetnici, koji u svojim genima neumitno nose tragove drevnih strahova i verovanja. Stoga bi i tekst i ilustracije u ovoj knjizi, udruženim snagama i međusobnim preplitanjem, trebalo da stalno drže čitaoca na onoj maglovitoj granici između činjenica i mašte, sna i jave, jer se tom granicom kreću i slovenska duša, i slovenska istorija, i slovenska mitologija.

Ova knjiga jeste pokušaj da se na svima razumljiv način isprate i rastumače tragovi koje su iza sebe ostavili drevni slovenski običaji i verovanja, u ovom ili onom obliku prisutni sve do naših dana.

I

O DREVNIM SLOVENIMA

POREKLO

Danas se smatra da su Sloveni grupa naroda koja početkom XXI veka naseljava trideset pet posto teritorije Evrope i veliki deo Azije. Deli se na tri grupe: Istočne Slovene (Rusi, Belorusi i Ukrajinci), Zapadne Slovene (Poljaci, Česi, Slovaci i Lužički Srbi – poslednje neki autori smatraju naslednicima Baltičkih Slovena) i Južne Slovene (Srbi, Hrvati, Slovenci, Makedonci i Bugari, uz Crnogorce i Bošnjake kao pripadnike ove grupe naroda, u novije vreme osamostaljene). Četvrta grupa, nekadašnji Pomeranijski, Polapski ili Baltički Sloveni, danas više ne postoji, već je u potpunosti germanizovana, izuzev Lužičkih Srba.

Ko su ti drevni Sloveni, o čijim verovanjima govori ova knjiga? Ko su ti ljudi, prepuni protivrečnosti, poznati po svojoj zatvorenosti i nepoverenju prema ostatku sveta, ali istovremeno čuveni po gostoprимstvu i spremnosti da nepoznatim gostima, bez oklevanja i pitanja, ustupe smeštaj, hranu, piće, navodno čak i sopstvenu ženu? Ko su ti „varvari“, kako ih nazivaju istoričari u prvim sačuvanim spisima, navodeći ipak da oni od davnina žive u demokratiji i jednakosti, i da se na zajedničkom skupu dogovaraju o svim svojim javnim poslovima? Ko su ti, u očima suseda, snažni i hrabri ratnici, koji su izvanredno rukovali oružjem, ali gotovo nikada nisu napadali, već su ga koristili za odbranu, birajući svoje vojskovođe samo u ratu, a potpuno zaboravljajući na njih u miru? Ko su te setne duše, poznate

po jedinstvenim pesmama i epovima, ljudi koji su vekove preživeli uz pesmu, ali koje prate i strašne priče njihovih suseda o tome da se ponekad pretvaraju u vukove?

U istoriografskim izvorima Sloveni se pominju relativno kasno, početkom VI veka, dok se etnonim Sklaveni pominje nešto ranije, u IV veku. Bilo je i ranijih sporadičnih spomena, ali nije uvek sigurno da je reč o Slovenima jer ih istoriografi nazivaju imenima Rašani, Tračani, Tribali, Skiti, Sarmati, Nervi, Veneti, Vendi, Spori, Anti... Iako prethodni vekovi njihove istorije još uvek ostaju misterija, od VI veka Sloveni zauzimaju važno mesto na evropskoj istorijskoj sceni, sudeći po značaju koji im brojnim zapisima pridaju savremenici, opisujući njihove sukobe sa Vizantijom, Germanima i drugim narodima Istočne, Jugoistočne i Centralne Evrope.

Nekoliko vekova nakon „zvaničnog ulaska u istoriju“, Sloveni postepeno primaju hrišćanstvo i napuštaju svoju staru veru. Ovaj proces, uglavnom završen krajem XII veka, bio je dug i bolan i na kraju ne potpuno uspešan jer su mnogi stari slovenski običaji i verovanja ostali gotovo u potpunosti očuvani i do današnjih dana. Nekoliko vekova

trajalo je zvanično dvoverje, koje je karakterisalo ovaj prelazni period, dok na kraju stari obredi nisu odenuti u „hrišćansko ruho“, donekle izmenivši svoju formu; mesta starih bogova zauzeli su hrišćanski sveci, ali suština je ostala nepromenjena. Iako je mnogo slovenskih rituala na taj način pretopljeno u hrišćanske obrede, kojih se i

Jedini zapis na osnovu kojeg se veruje da su se Srbi i Hrvati doselili na jug Balkanskog poluostrva 626. godine potiče od Konstantina VII Porfirogenita, vizantijskog cara iz X veka. Kratka Porfirogenitova napomena iz njegovog *Spisa o narodima* navodi na zaključak da se najmanje sto hiljada ljudi doselilo iz predela „iza Karpata“ za nepunih godinu dana. Treba pomenuti i da svi ostali istorijski izvori, hronike, letopisi, knjige i pisma iz srednjeg veka označavaju stanovnike Balkana kao slovenska plemena, ali pod različitim nazivima. I sam Porfirogenit u jednom odeljku, čije je tumačenje sporno, pominje da su u III veku Rimljani prešli na levu obalu Dunava, gde „nađoše slovenska plemena nenaoružana“; naknadno je ovaj događaj istrnut iz konteksta i vremenski „prebačen“ u VI vek; u drugoj prilici sugerše da su Sloveni i Avari zauzeli Salonu u Dalmaciji 449. godine, što se tumači kao greška kasnijeg prepisivača; u trećoj prilici, navodi da su Hrvati pobedili Avare i osvojili Salonu 602. godine, dakle pre dolaska na presto vizantijskog cara Iraklija koji im je navodno dao dozvolu da se dosele u Dalmaciju. Ukratko, Porfirogenitov *Spis o narodima* prvi je spis koji pominje doseljavanje Srba i Hrvata na Balkan, ali je pun nedoslednosti.

danas pridržavamo, zahvaljujući tome nasledili smo i ponešto od iskonskog predanja naših predaka. Stara vera ostala je umnogome sačuvana i u usmenoj narodnoj književnosti, čijom se lepotom i vrednošću mogu podičiti svi slovenski narodi.

Slovenska prethrišćanska kultura nije nam u potpunosti poznata, pre svega zato što je bila kultura usmenog tipa, iz koje nisu ostali pisani dokumenti, iako je moguće da ih je bilo; praktično sve što je o njima sačuvano nisu pisali Sloveni, već narodi koji su dolazili u dodir sa njima, Stari Grci, Rimljani i Vizantinci.

KARIKE KOJE NEDOSTAJU

Zvanično, sa proto-Slovenima, koji su živeli još u bronzano doba, u II milenijumu pre nove ere počinje epoha velikih seoba slovenskih naroda, koji su tada govorili zajedničkim, praslovenskim jezikom.

Postoje teorije da je naziv Srb stariji od naziva Sloven i da su svi Sloveni prvobitno sebe nazivali Srbima. Recimo, u dokumentu, koji verovatno potiče iz 850. godine i koji sadrži spisak plemena, većinom slovenskih, severno od Dunava, neimenovani pisac, poznat kao Bavarski Geograf, kaže: „Serviani (Zeriuani) imaju toliko kraljevstvo da su iz njega nastala sva slovenska plemena i da, kao što tvrde, otud vode poreklo.“ Ovaj zapis je nastao čitav vek pre Porfirogenita, koji piše o doseljavanju Srba

na Balkan i kaže da su oni i svoje ime doneli sa sobom. Ime Srb nalazimo i mnogo ranije, kod Plinija i Ptolomeja (I i II vek), kao ime jedne sarmatske narodnosti na današnjoj reci Serba, a značajno je ukazati i na identičnost imena Lužičkih Srba, koji su manjina u današnjoj Nemačkoj, i balkanskih Srba, inače veoma različitih Slovena koje spaja isto ime uprkos sada velikoj prostornoj i jezičkoj distanci. Prokopije Kesarijski, vizantijski istoričar iz VI veka, kada navodi da je „Slovenima i Antima čak i ime bilo u davnini zajedničko“, prvi (i jedini) koristi naziv Spori, za koji se danas mnogi lingvisti

Sve u svemu, Sloveni su, kako u X veku piše jevrejski putopisac Ibrahim ibn Jakub, „neustrašivi i ratoborni i, kad međusobno ne bi bili nesložni zbog mnogostrukog razgranjivanja njihovog plemena i rascepanosti njihovog bratstva, ne bi se nijedan narod na zemlji mogao sa njima meriti po snazi“. Priručnik za ratovanje *Strategikon* vizantijskog pisca i vojnog komandanta Kekavmena, iz XI veka, opisuje kako se pojedina plemena ponašaju i ratuju i, između ostalog, stavlja znak jednakosti između naroda Sklavena i Anta koji „žive na isti način i imaju iste običaje“, hvali slovensku izdržljivost i kaže da oni, nesvikli na neko naročito blagostanje, „lako podnose i vrućinu i studen i mokrinu tela i oskudicu namirnica“.

U *Velesovoj knjizi*, koja se ovde često uzima u razmatranje uz kritičku distancu, zapisano je da su se Sloveni bogovima molili pet puta dnevno i da su bili obavezni da operu ruke i da se umiju pre molitve. To su, možda u slavu Vodena, radili na izvorima i obalama reka. Identičan obred unesen je i u *Kuran*, pa pojedini autori čak pretpostavljaju da ga je Muhamed preuzeo iz stare slovenske religije: u Arabijskoj pustinji nije bilo dovoljno vode čak ni za piće, pa je taj ritual izvođen peskom ili praznim rukama. A Sloveni su, prema grčkim navodima, bili umešni brodograditelji i vešti pomorci, vazda u dodiru sa vodom – kao dokaz za ovo može da posluži i činjenica da je reč *mreža*, za oruđe kojim su se služili prilikom ribolova, do danas zajednička svim Slovenima.

slažu da označava Srbe, jer je Grcima teško da izgovore tri spojena suglasnika u imenu Srbi. Kako bilo, danas je Srbija samo jedna od brojnih država u kojima žive slovenski narodi, mala nacija u kojoj osim Srba živi još preko dvadeset naroda u skladu sa vekovnom tradicijom zajedničkog života u toleranciji. Naziv Sloveni se, nasuprot tome, u potpunosti afirmisao kao oznaka velike grupe srodnih naroda, i svi ga koriste bez negativnih konotacija.

Izvori za slovensku mitologiju vrlo su oskudni i obuhvataju pre svega hronike autora druge vere, koji su po prirodi stvari manje zainteresovani ili kritički nastrojeni prema staroj slovenskoj veri, dok sa druge strane građu za proučavanje sadrže narodne pesme, jezik i predanja, koji su opet s vremenom menjani u skladu sa prelaskom slovenskih naroda u hrišćanstvo, pa je i njih potrebno „vratiti u prvobitni oblik“ i analizirati drevne motive, što je rizičan

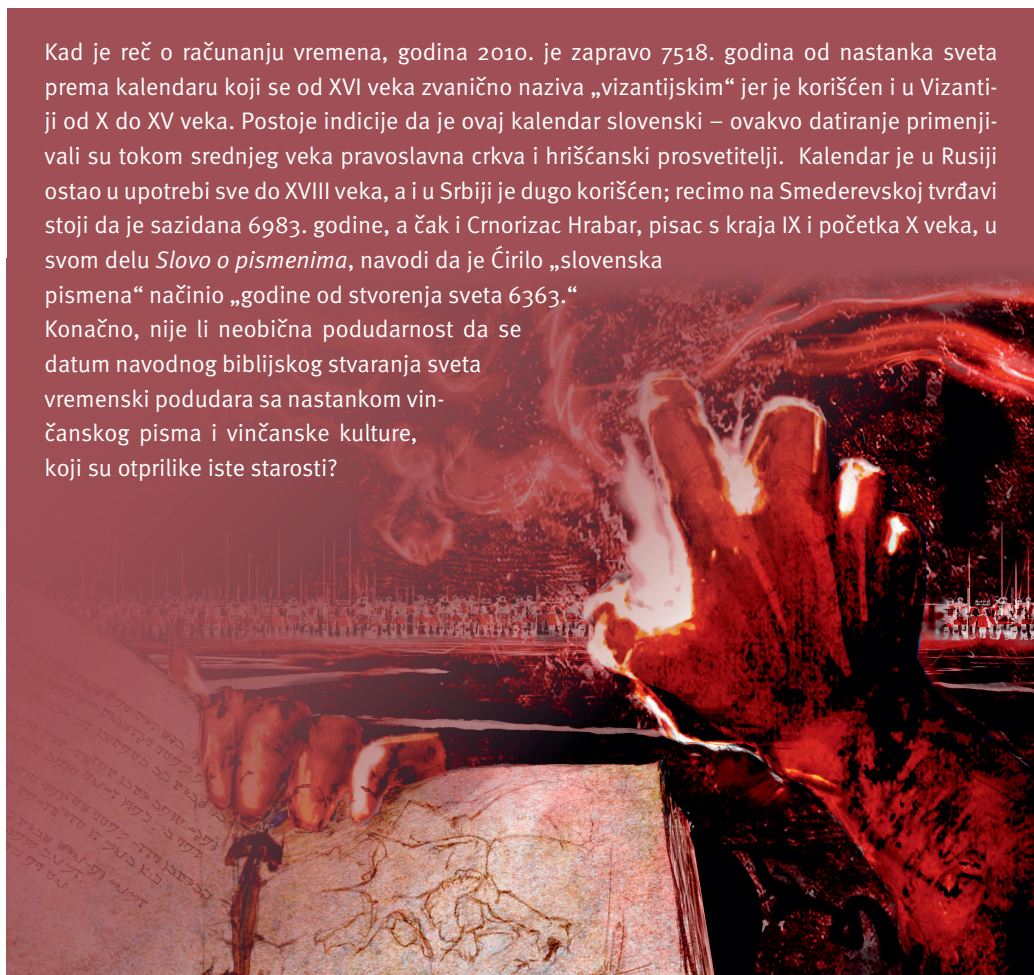
poduhvat. Ipak, brojni noviji kulturolozi, od kojih je jedan i Sreten Petrović, bez dvoumljenja prihvataju stav „da se u narodnim pripovetkama, pesmama, igrama i običajima nalaze značajni preostaci paganstva koji su važan spomenik koji vreme još nije sasvim potamnilo“.

Rano slovensko prisustvo na Balkanu potvrđuju i neke arheološke činjenice, npr. slovenska grnčarija iz sredine V veka pronađena kod Bajine Bašte u Srbiji, skoro dva veka pre nego što

Konstantin VII Porfirogenit „doseljava“ Slovene na Balkan. Sredinom 2008. godine, vodeći arheolozi iz Velike Britanije, Nemačke i Srbije, na najvećem svetskom kongresu arheologa u Vanuveru, predstavili su dokaze da je u istočnoj Srbiji, u doba neolita, postojala radionica za topljenje i preradu bakra, što je najraniji dokumentovani nalaz obrade bakra u celom svetu. Vinčanska kultura, koja je cvetala pre oko osam hiljada godina, možda je i kolevka evropske civilizacije.

Kad je reč o računanju vremena, godina 2010. je zapravo 7518. godina od nastanka sveta prema kalendaru koji se od XVI veka zvanično naziva „vizantijskim“ jer je korišćen i u Vizantiji od X do XV veka. Postoje indicije da je ovaj kalendar slovenski – ovakvo datiranje primenjivali su tokom srednjeg veka pravoslavna crkva i hrišćanski prosvetitelji. Kalendar je u Rusiji ostao u upotrebi sve do XVIII veka, a i u Srbiji je dugo korišćen; recimo na Smederevskoj tvrđavi stoji da je sazidana 6983. godine, a čak i Crnorizac Hrabar, pisac s kraja IX i početka X veka, u svom delu *Slovo o pismenima*, navodi da je Ćirilo „slovenska pismena“ načinio „godine od stvorenja sveta 6363.“

Konačno, nije li neobična podudarnost da se datum navodnog biblijskog stvaranja sveta vremenski podudara sa nastankom vinčanskog pisma i vinčanske kulture, koji su otprilike iste starosti?

SLOVENSKI JEZICI

Slovenski jezici su i danas veoma slični, a u prošlosti su međusobne razlike bile još manje.

Najstariji slovenski jezik, od kojeg su se razvili svi slovenski jezici, naziva se protoslovenski ili praslovenski. O njemu se danas ne zna mnogo jer nema spomenika najranije slovenske pismenosti. On datira možda čak i s kraja III milenijuma pre

nove ere, a zbog činjenice da je u X i XI veku još uvek postojala nesumnjiva jezička bliskost međusobno udaljenih slovenskih plemena, neki naučnici smatraju da je praslovenski jezik postojao sve do tog vremena, postepeno prerastajući u današnje slovenske jezike.

